

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان شناسی

بررسی مجموعه فارسی بیاموزیم (آموزش زبان فارسی)
از منظر فرانقش تجربی
بر اساس چارچوب نظری دستور نقشگرای نظام مند هلیدی

پژوهش: معصومه تبریزمنش

استاد راهنما: دکتر محمد دبیرمقدم
استاد مشاور: دکتر ارسلان گلغام

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته:
زبان شناسی
(آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان)

۱۱۸۶ / ۱۸ / ۲۸

بهمن ۱۳۸۵

۱۰۴۹۹۱

تقدیم به:

خانواده ام که همه موفقیت های خود را بعد از

خداوند متعال مدیون آنها هستم.

با تشکر و سپاس از

خانواده ام که همواره حامی و مشوقم بوده اند،

جناب آقای دکتر محمد دبیرمقدم که با راهنمایی

های ارزنده خود در طول نگارش پایان نامه مرا

یاری نموده و با گشاده روئی رهنمودهای

علمی خود را در اختیار اینجانب قرار دادند.

و همچنین آقای دکتر ارسلان گلفام مشاور

محترم پایان نامه .

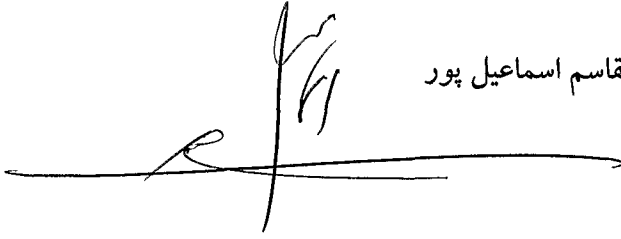
ھیأت داوران

۱- استاد راهنما: دکتر محمد دبیر مقدم

۲- استاد مشاور: دکتر ارسلان گلغام

۳- استاد داور: دکتر کیوان زاهدی

۴- مدیر گروه زبان شناسی: دکتر ابوالقاسم اسماعیل پور

فهرست مطالب

فهرست مطالب.....	یک
فهرست شکل ها.....	شش
فهرست جدول ها.....	هشت
فهرست نمودارها.....	ده
چکیده.....	دوازده
فصل اول: کلیات پژوهش.....	۱
۱-۱ مقدمه.....	۲
۲-۱ موضوع تحقیق.....	۲
۳-۱ ضرورت و سابقه تحقیق.....	۳
۴-۱ اهداف تحقیق.....	۴
۵-۱ روش تحقیق.....	۴
۶-۱ سؤال های تحقیق.....	۵
۷-۱ فرضیه ها.....	۵
۸-۱ محدودیت های احتمالی تحقیق.....	۶
۹-۱ ساختار تحقیق.....	۶
فصل دوم: مروری بر پیشینه تحقیق.....	۷
۱-۲ مقدمه.....	۸
۲-۲ مطالعه های انجام شده در ایران.....	۸

- ۹-۲-۲ ..... مریم السادات غیاثیان..... ۹
- ۱۶-۲-۲ ..... محمد نبوی..... ۱۶
- ۱۷ ..... فصل سوم: چارچوب نظری..... ۱۷
- ۱۸ ..... ۱-۳ مقدمه..... ۱۸
- ۱۸ ..... ۲-۳ مروری بر زبانشناسی سده بیستم..... ۱۸
- ۲۰ ..... ۳-۳ دستور نقش گرای نظام مند هلیدی..... ۲۰
- ۲۱ ..... ۴-۳ انگاره زبانی دستور نقش گرای نظام مند هلیدی ۲۱
- ۲۳ ..... ۵-۳ انواع فرانش ها در دستور نقش گرای نظام مند هلیدی..... ۲۳
- ۲۳ ..... ۱-۵-۳ فرانش بینافردي..... ۲۳
- ۲۳ ..... ۱-۱-۵-۳ نقش های متعلق به فرانش بینافردي ۲۳
- ۲۵ ..... ۲-۵-۳ فرانش متنی..... ۲۵
- ۲۷ ..... ۳-۵-۳ بند به عنوان بازنمائی..... ۲۷
- ۳۰ ..... ۱-۳-۵-۳ فرایندهای مادی..... ۳۰
- ۳۲ ..... ۲-۳-۵-۳ فرایندهای ذهنی..... ۳۲
- ۳۶ ..... ۳-۳-۵-۳ فرایندهای رابطه ای ۳۶
- ۳۷ ..... ۱-۳-۳-۵-۳ فرایند رابطه ای: اسنادی..... ۳۷
- ۳۷ ..... ۲-۳-۳-۵-۳ فرایند تأکیدی هویتی..... ۳۷
- ۳۸ ..... ۳-۳-۳-۵-۳ نمونه و ارزش ۳۸
- ۳۹ ..... ۴-۳-۳-۵-۳ فرایندهای حاشیه ای و ملکی..... ۳۹

۴۲.....انواع دیگر فرایندها.....۴-۳-۵-۳

۴۲.....فرایندهای رفتاری.....۱-۴-۳-۵-۳

۴۳.....فرایندهای بیانی.....۲-۴-۳-۵-۳

۴۶.....فرایندهای وجودی.....۳-۴-۳-۵-۳

۴۹.....نقش های دیگر شرکت کننده ها.....۵-۳-۵-۳

۵۰.....بهره ور.....۱-۵-۳-۵-۳

۵۰.....برد.....۲-۵-۳-۵-۳

۵۲.....عناصر حاشیه ای.....۶-۳-۵-۳

۵۳.....انواع عناصر حاشیه ای.....۱-۶-۳-۵-۳

۵۸.....**فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها و نتایج یافته ها**

۵۹.....مقدمه.....۱-۴

۵۹.....درس هفدهم (داش آکل).....۲-۴

۶۹....." داش آکل ".....۳-۴

۱۰۸.....۴-۴ آمار مربوط به وضعیت توزیع فرایندها در ۵ جلد.....۴-۴

۱۰۸.....۱-۴-۴ وضعیت توزیع فرایندها در جلد اول.....۱-۴-۴

۱۰۹.....۲-۴-۴ وضعیت توزیع فرایندها در جلد دوم.....۲-۴-۴

۱۱۰.....۳-۴-۴ وضعیت توزیع فرایندها در جلد سوم.....۳-۴-۴

۱۱۱.....۴-۴-۴ وضعیت توزیع فرایندها در جلد چهارم.....۴-۴-۴

۱۱۲.....۵-۴-۴ وضعیت توزیع فرایندها در جلد پنجم.....۵-۴-۴

- ۱۱۳.....۴-۵ آمار مقایسه ای مربوط به وضعیت توزیع فرایندها در ۵ جلد به صورت دو به دو.....
- ۱۱۳.....۴-۵-۱ مقایسه توزیع فرایندهای دو جلد اول و دوم.....
- ۱۱۴.....۴-۵-۲ مقایسه توزیع فرایندها دو جلد اول و سوم.....
- ۱۱۵.....۴-۵-۳ مقایسه توزیع فرایندهای دو جلد اول و چهارم.....
- ۱۱۶.....۴-۵-۴ مقایسه توزیع فرایندهای دو جلد اول و پنجم.....
- ۱۱۷.....۴-۵-۵ مقایسه توزیع فرایندهای دو جلد دوم و سوم.....
- ۱۱۸.....۴-۵-۶ مقایسه توزیع فرایندهای دو جلد دوم و چهارم.....
- ۱۱۹.....۴-۵-۷ مقایسه توزیع فرایندهای دو جلد دوم و پنجم.....
- ۱۲۰.....۴-۵-۸ مقایسه توزیع فرایندهای دو جلد سوم و چهارم.....
- ۱۲۱.....۴-۵-۹ مقایسه توزیع فرایندهای دو جلد سوم و پنجم.....
- ۱۲۲.....۴-۵-۱۰ مقایسه توزیع فرایندهای دو جلد چهارم و پنجم.....
- ۱۲۳.....۴-۶ مقایسه توزیع فرایندها به تفکیک در ۵ جلد مجموعه فارسی بیاموزیم.....
- ۱۲۴.....۴-۷ نتایج یافته ها.....
- ۱۲۶..... فصل پنجم: خلاصه و پیشنهادها.....
- ۱۲۷.....۵-۱ خلاصه.....
- ۱۳۲.....۵-۲ پیشنهادها برای مطالعه های بعدی.....
- ۱۳۴..... کتابنامه.....
- ۱۳۶..... واژه نامه ی فارسی به انگلیسی.....
- ۱۴۳..... واژه نامه ی انگلیسی به فارسی.....

پوست ..... یک مجلد

فهرست شکل ها

فصل های اول و دوم فاقد شکل، جدول، و نمودار می باشند.

- شکل ۱-۳ نقش های اصلی گفتار..... ۲۳
- شکل ۲-۳ نمونه هائی از تحلیل بند از منظر بینافردي..... ۲۴
- شکل ۳-۳ افزوده به عنوان آغازگر..... ۲۶
- شکل ۴-۳ مبتدای مرکب..... ۲۶
- شکل ۵-۳ متمم به عنوان آغازگر..... ۲۶
- شکل ۶-۳ مبتدا در جملات سؤالی کوتاه..... ۲۷
- شکل ۷-۳ مبتدا در بندهای امری..... ۲۷
- شکل ۸-۳ بند شامل فرایند، شرکت کننده، عنصر حاشیه ای..... ۲۹
- شکل ۹-۳ بندهای حاوی یک شرکت کننده و دو شرکت کننده..... ۳۰
- شکل ۱۰-۳ بندهای معلوم و مجهول..... ۳۱
- شکل ۱۱-۳ بندهائی با فرایندهای انتزاعی..... ۳۲
- شکل ۱۲-۳ نمونه هائی از بندهای هویتی..... ۳۸
- شکل ۱۳-۳ معلوم و مجهول در بندهای هویتی..... ۳۹
- شکل ۱۴-۳ بندهای اسنادی حاشیه ای..... ۴۰
- شکل ۱۵-۳ بندهای اسنادی ملکی..... ۴۱
- شکل ۱۶-۳ نمونه هائی از فرایند رفتاری..... ۴۳
- شکل ۱۷-۳ فرایندهای بیانی..... ۴۴

فهرست جدول ها

- جدول ۳-۱ نقش های اصلی در نظام گذرایی..... ۲۹
- جدول ۳-۲ زمان حال ساده بی نشان در فرایندهای مادی و ذهنی..... ۳۴
- جدول ۳-۳ افعالی از نوع like- please..... ۳۵
- جدول ۳-۴ انواع اصلی فرایندهای رابطه ای..... ۳۶
- جدول ۳-۵ فرایندها..... ۴۸
- جدول ۳-۶ برد در فرایندهای مادی، رفتاری، ذهنی و بیانی..... ۵۲
- جدول ۳-۷ انواع عناصر حاشیه ای..... ۵۳
- جدول ۳-۸ عناصر حاشیه ای محل و تداوم..... ۵۴
- جدول ۳-۹ محل و تداوم مشخص (معرفه) و نامشخص (نکره)..... ۵۴
- جدول ۳-۱۰ محل مطلق و نسبی..... ۵۵
- جدول ۴-۱ توصیف وضعیت بندها به لحاظ توزیع فرایندها..... ۱۰۵
- جدول ۴-۲ توصیف وضعیت بندها به لحاظ توزیع فرایندها به درصد..... ۱۰۶
- جدول ۴-۳ تفکیک بندهای جلد اول به لحاظ نوع فرایند..... ۱۰۸
- جدول ۴-۴ تفکیک بندهای جلد دوم به لحاظ نوع فرایند..... ۱۰۹
- جدول ۴-۵ تفکیک بندهای جلد سوم به لحاظ نوع فرایند..... ۱۱۰
- جدول ۴-۶ تفکیک بندهای جلد چهارم به لحاظ نوع فرایند..... ۱۱۱
- جدول ۴-۷ تفکیک بندهای جلد پنجم به لحاظ نوع فرایند..... ۱۱۲
- جدول ۴-۸ مقایسه توزیع فرایند دو جلد اول و دوم..... ۱۱۳

- جدول ۹-۴ مقایسه توزیع فرایند دو جلد اول و سوم..... ۱۱۴
- جدول ۱۰-۴ مقایسه توزیع فرایند دو جلد اول و چهارم..... ۱۱۵
- جدول ۱۱-۴ مقایسه توزیع فرایند دو جلد اول و پنجم..... ۱۱۶
- جدول ۱۲-۴ مقایسه توزیع فرایند جلد دوم و سوم..... ۱۱۷
- جدول ۱۳-۴ مقایسه توزیع فرایند جلد دوم و چهارم..... ۱۱۸
- جدول ۱۴-۴ مقایسه توزیع فرایند جلد دوم و پنجم..... ۱۱۹
- جدول ۱۵-۴ مقایسه توزیع فرایند جلد سوم و چهارم..... ۱۲۰
- جدول ۱۶-۴ مقایسه توزیع فرایند جلد سوم و پنجم..... ۱۲۱
- جدول ۱۷-۴ مقایسه توزیع فرایند جلد چهارم و پنجم..... ۱۲۲
- جدول ۱۸-۴ مقایسه توزیع فرایند به تفکیک در ۵ جلد مجموعه فارسی بیاموزیم..... ۱۲۳
- جدول ۱۹-۴ توزیع فرایندها در مجموعه ۵ جلدی فارسی بیاموزیم..... ۱۲۴

فهرست نمودارها

- نمودار ۳-۱ انگاره زبانی دستور نقش گرای نظام مند هلیدی..... ۲۲
- نمودار ۳-۲ انگاره اجزاء تشکیل دهنده فرانش بینافرادی..... ۲۴
- نمودار ۴-۱ ترتیب صعودی توزیع فرایندها..... ۱۰۶
- نمودار ۴-۲ ترتیب صعودی توزیع فرایندها به درصد..... ۱۰۷
- نمودار ۴-۳ وضعیت توزیع فرایندها در جلد اول..... ۱۰۸
- نمودار ۴-۴ وضعیت توزیع فرایندها در جلد دوم..... ۱۰۹
- نمودار ۴-۵ وضعیت توزیع فرایندها در جلد دوم..... ۱۱۰
- نمودار ۴-۶ وضعیت توزیع فرایندها در جلد سوم..... ۱۱۱
- نمودار ۴-۷ وضعیت توزیع فرایندها در جلد چهارم..... ۱۱۲
- نمودار ۴-۸ وضعیت توزیع فرایندها در جلد اول و دوم..... ۱۱۳
- نمودار ۴-۹ وضعیت توزیع فرایندها در جلد اول و سوم..... ۱۱۴
- نمودار ۴-۱۰ وضعیت توزیع فرایندها در جلد اول و چهارم..... ۱۱۵
- نمودار ۴-۱۱ وضعیت توزیع فرایندها در جلد اول و پنجم..... ۱۱۶
- نمودار ۴-۱۲ وضعیت توزیع فرایندها در جلد دوم و سوم..... ۱۱۷
- نمودار ۴-۱۳ وضعیت توزیع فرایندها در جلد دوم و چهارم..... ۱۱۸
- نمودار ۴-۱۴ وضعیت توزیع فرایندها در جلد دوم و پنجم..... ۱۱۹
- نمودار ۴-۱۵ وضعیت توزیع فرایندها در جلد سوم و چهارم..... ۱۲۰
- نمودار ۴-۱۶ وضعیت توزیع فرایندها در جلد سوم و پنجم..... ۱۲۱

نمودار ۴-۱۷ وضعیت توزیع فرایندها در جلد چهارم و پنجم..... ۱۲۲

نمودار ۴-۱۸ وضعیت توزیع فرایندها به تفکیک در ۵ جلد مجموعه فارسی پیاموزیم..... ۱۲۳

نمودار ۴-۱۹ وضعیت توزیع فرایندها در ۵ جلد..... ۱۲۴

چکیده

پژوهش حاضر نگاهی به وضعیت درونی درس های مجموعه آموزشی فارسی بیاموزیم از منظر فرانش تجربی در چارچوب نظری نقش گرای نظام مند هیلیدی دارد.

این پژوهش شامل پنج فصل است. فصل اول به کلیات پژوهش می پردازد. در فصل دوم پژوهش های انجام شده از منظر فوق ارائه می گردد. در فصل سوم با چارچوب نظری پژوهش به تفصیل آشنا می شویم. در فصل چهارم به تحلیل داده های پیکره پژوهش و مقایسه آنها با یکدیگر و نتایج حاصل از آن پرداخته می شود. فصل پنجم به خلاصه فصل ها و طرح پیشنهاد برای پژوهش های بعدی اشاره دارد.

داده های به دست آمده از پیکره پژوهش نشان می دهد تقسیم بندی هیلیدی از انواع فرایندها و نقش های گوناگون شرکت کنندگان آن ها در مجموعه فوق نیز کاربرد دارد. همچنین در پیکره این پژوهش فرایند مادی و رابطه ای به ترتیب (۴۵/۳۶ و ۲۸/۵۸) درصد از فرایندها را تشکیل می دهند و همچنین این داده ها نشانگر تفاوت هایی قابل ملاحظه در زمینه بسامد رخداد فرایندهای ذهنی، بیانی، وجودی، رفتاری با فرایندهای رابطه ای و مادی می باشند. این نکته نشان دهنده نوعی رابطه بین گونه گفتاری و نوع فرایند است. فرایند رابطه ای در گونه گفتاری و فرایند مادی در گونه نوشتاری بالاترین بسامد را دارا هستند.

واژه های کلیدی: فرانش تجربی، بینافردی، متنی، فرایند مادی، ذهنی، رابطه ای، بیانی، رفتاری،

وجودی

فصل اوّل

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

در این فصل به بیان موضوع تحقیق و ضرورت و سابقه آن، اهداف و روش تحقیق، و سؤال‌های و فرضیه‌های تحقیق و محدودیت‌های آن خواهیم پرداخت. در پایان ساختار رساله معرفی شده است.

۱-۲ موضوع تحقیق

در قرن حاضر با دو رویکرد زیان‌شناسی صورت‌گرا و زیان‌شناسی نقش‌گرا در حوزه زیان‌شناسی روبه‌رو هستیم. رویکرد نقش‌گرا، گفتمان‌بنیاد است و مطالعه متن و گفتمان محور کار می‌باشد. در این رویکرد زبان ابزاری در خدمت امر ارتباط در جامعه است و به عنوان مهمترین وسیله برای پیوند افراد جامعه تلقی می‌شود پس بافت یعنی جامعه‌ای که در آن ارتباط برقرار می‌شود، اصل است و بازنمودش در زبان به صورت نظام مفاهیم می‌باشد.

هلیدی زیان‌شناس برجسته نقش‌گرا و واضع دستور نقش‌گرای نظام‌مند^۱ ۱۹۹۴، از "بند" برای بررسی انواع معنا استفاده می‌کند و در این دستور، هر بند تجمع همزمان سه لایه معنایی است که هر یک از این لایه‌های معنایی را "فرانقش"^۲ می‌نامد. این فرانقش‌ها در مجموع، کار انتقال معنا را انجام می‌دهند و عبارتند از: فرانقش تجربی^۳، فرانقش بینافردی^۴، فرانقش متنی^۵. البته برای بررسی معنا در متن نیازمند فرانقش دیگری به نام فرانقش منطقی^۶ نیز می‌باشیم.

1. systemic functional

2. metafunction

3. experiential metafunction

4. interpersonal metafunction

5. textual metafunction

6. logical metafunction

در فرانشس تجربی معنای محتوایی و تحت اللفظی مورد توجه قرار می گیرد که این معنا با تجارب ما از جهان بیرون و درون مرتبط است که به شکل فرایندهایی در نظام گذرایی^۱، در "بند" متجلی می شود. در این رویکرد فرایندها به سه دسته اصلی به نام های فرایند مادی، ذهنی و رابطه ای و سه دسته فرعی به نام های فرایند رفتاری، بیانی و وجودی تقسیم می شوند.

پژوهش حاضر به بررسی فرانشس تجربی در مجموعه آموزشی فارسی بیاموزیم براساس چارچوب نظری نقش گرای هیلیدی می پردازد و در نظر دارد فرایندها و نقش های مرتبط با آنها و نیز بسامد رخداد هر فرایند را در این مجموعه بررسی نماید.

۱-۳ ضرورت و سابقه تحقیق

از مطالعاتی که بر پایه زبانشناسی نقش گرای هیلیدی در غرب صورت گرفته است می توان به بررسی ای که رقیه حسن (۱۹۸۹) در تحلیل متن انجام داده است، اشاره کرد. در ایران نیز مطالعاتی در زبان فارسی براساس چارچوب نظری فوق انجام شده است که عبارتند از:

مریم السادات غیاثیان (۱۳۸۱) طبقه بندی نحوی - معنایی افعال زبان فارسی، محمد نبوی (۱۳۷۳) از زبان تا شعر: یک ره یافت زبانشناختی، مریم مؤذن (۱۳۷۶) نقد شعر معاصر از دیدگاه زبانشناس، مهرخ غفاری مهر (۱۳۸۳) تحلیل محتوای دو مجموعه از کتابهای آموزش زبان فارسی از دیدگاه نظریه نقشگرایی هیلیدی.

---

1. transitivity system